

מניין הדיינים בדיני ממונות

א. מניין הדיינים בדיני ממונות

1. ג: 'שלשה מנלך... ורבנן ירשיען כתיבי' (ד. למעלה) [יד רמה ג: ד"ה ואסיקני].
2. תוספתא סנהדרין א: א.
3. מכילתא דרבי ישמעאל, משפטים, מסכתא דנזיקין, פרשה טו, "ונקרב בעל הבית... בשלשה" (במהדורת הורוביץ-רבין עמ' 302, שורות 1 - 9).
4. להרחבה – ירושלמי סנהדרין א: א, דיני ממונות... הרי ה".

ב. אין בי"ד שקול

1. פרוזבול וביטול הגט - גיטין לב., המשנה; שם לב: 'בראשונה... וחתמי דיינים'; ר"ן על הרי"ף טז: ברב אלפס, ד"ה בפני שנים; גיטין לב: תד"ה ורב נחמן, עד 'כדשמואל'.
2. קיום שטרות - ב"ב מ. "וקיום שטרות בשלשה" וברשב"ם ד"ה קיום שטרות בג'; ריטב"א כתובות כא: ד"ה וש"מ.
3. בית דין הגדול – מחלוקת רבי יהודה וחכמים במשנה סנהדרין א:ו; [תוספתא סנהדרין ג:ו].
4. להרחבה - יז. "מניין להביא... לא שמעינן ליה"; ערכין יט: תד"ה או; (ריטב"א מגילה כג:).

ג. שנים שדנו

1. הסוגיה ב: ג..
2. ד: "תנו רבנן... אפילו יחידי" (לפרטי דינו של יחיד מומחה לא ניכנס בשלב זה).
3. ה: "גופא אמר שמואל... מקשינן פשרה לדין" (ו.).
4. ירושלמי פ"א ה"א, "שמואל אמר ב' שדנו... שאין דן יחיד אלא אחד".
5. ירושלמי ברכות פ"ז ה"א, "רבי אבא בשם רב הונא... אין דינן דין".
6. שיטת רש"י - ג. ד"ה מדאורייתא חד נמי כשר; ה. ד"ה דן אפילו ביחיד. מי הם 'דברי הכל' בדברי רבי אבהו? רש"י ב: ד"ה דברי הכל.
7. שיטת תוס' - ג. תד"ה ומדאורייתא; ה. תד"ה ואם היה, תד"ה דן; ה: תד"ה שנים.

ואסיקני אלא היינו טעמיה דר' כו' נאמר אלהים למעלה עד האלהים יבא ונאמר אלהים למטה ירשיעון אלהים וירשיעון תרי משמע ומה למטה שנים כדאמרן אף למעלה שנים אבל ונקרב בעל הבית אל האלהים תחילה נאמר ואין דורשין תחלות:

דיני ממונות בשלשה ור' אומר בחמשה כדי שיגמר הדין בשלשה.

מסכתא דנויקין משפטים פרשה טו-טז

ונקרב בעל הבית אל האלהים. הרי אחד, עד האלהים יבא דבר שניהם, הרי שנים, אשר ירשיעון אלהים, הרי שלשה, מכאן אמרו דיני ממונות בשלשה, דברי ר' יאשיה; רבי יונתן אומר הראשון תחלה נאמר ואין דורשין תחלות, עד האלהים יבא דבר שניהם, הרי אחד, אשר ירשיעון אלהים, הרי שנים, ואין בית דין שקול, מוסיפין עליהם עוד אחד, הרי שלשה. רבי אומר עד האלהים יבא דבר שניהם, בשנים הכתוב מדבר; אתה אומר כן או אינו אלא באחד, כשהוא אומר אשר ירשיעון אלהים, <הרי כאן שנים, אשר ירשיע> אין כתוב כאן אלא אשר ירשיעון, הא בשנים הכתוב מדבר, ואין בית דין שקול, מוסיפין עליהם עוד אחד, הרי כאן שלשה, מכאן אמרו דיני ממונות בשלשה; ר' אומר בחמשה, כדי שיגמר הדין בשלשה.

משפטים

א,א יח ע"א "דיני ממונות בשלשה" כול'. מנן תיתי ליה. "והיו אלה לכם לחקת משפט". הייתי או'. אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה. ומניין (לחקירות) [לדיני מ]מונות שהן בשלשה. "ונקרב בעל הבית אל האלהים" ריבה בה דיין אחד. "עד האלהים" הרי שנים. "אשר ירשיעון אלהים" הרי כאן שלשה. דברי ר' יאשיה. ר' יונתן אמ'. הראשון תחילה נאמר ואין דורשין תחלות. אלא "עד האלהים" הרי אחד. "אשר ירשיעון אלהים" הרי שנים. אין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד. הרי שלשה. ר' או'. בשנים הכת' מדבר. אתה או' בשנים או אינו אלא באחד. כשהוא או' "אשר ירשיעון אלהים" אין כת' כן אלא "אשר ירשיעון אלהים". אין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד. הרי שלשה. ר' אבהו בעי. וכו' דיני ממונות בחמשה ושיגמר בכ"ג! אשכח תני ר' חזקיה. הואיל ואמרה תורה. הרוג על פי מטים הרוג על פי עדים. מה עדים שנים אף מטים שנים. אין בית דין שקול מוסיפין עליהן אחר. הרי חמשה.

בפני שנים. דאף על גב דתנן ב"ד לבי תרי נמי בית דין קרי להו וכדמוכח רב נחמן ממתני' דפרוזבול דתנן מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינין שבמקום פלוני דאע"ג דקיי"ל דשנים שדנו אין דיניהם דין ה"מ בדין דבעי משא ומתן אבל בפרוזבול דלא בעי משא ומתן דיניהן דין אלמא שנים ב"ד מיקרי ומיהו לא דמי ב"ד דמתני' לב"ד דפרוזבול דפרוזבול בעינן להו מתורת ב"ד ומתני' מתורת עדות

15 דבהכי סגי ורב נחמן לא מייתי ראייה ממתני' דפרוזבול אלא דלשנים ב"ד קרי להו והא דבעי שנים משום דאין [דף ב ב] דבר שבערוה פחות משנים והיינו דאמרין לקמן [דף לד א] בגמ' אותיבו קרי באודניכו דאע"ג דמוכחא מילתא שהוא היה מבטלו כיון דליכא עדים לא חשיב ביטול:

תוספות גיטין לב, ב

20 ורב נחמן אמר בפני שנים דלתרי נמי ב"ד קרי להו - אין לומר דרב נחמן לטעמיה דאמר בפ"ק דסנהדרין (דף ה:): משמיה דשמואל שנים שדנו דיניהם דין דהא רבא לית ליה התם (דף ג.) דשמואל ועל כרחך רבא אית ליה הכא כרב נחמן דאמר בפני שנים דהא פליגי ר' יוחנן ור"ל בסמוך בפלוגתא דרב נחמן ורב ששת ורבא פסיק בריש החולץ (יבמות דף לו.). בכולי הש"ס כר' יוחנן לגבי דר"ל לבר מתלת ור' יוחנן קאי כרב נחמן ועוד אמר בירושלמי דסנהדרין רבי יוחנן ור"ל דאמרי תרוייהו שנים שדנו אין דיניהם דין ובהחולץ (שם דף מו:): נמי א"ר יוחנן גר צריך שלשה משפט כתיב ביה וע"כ צריך לומר אף ע"ג דתרי אין דיניהם דין כיון דפרוזבול סגי בתרי קרי להו בית דין ואם תאמר בפ' זה בורר (סנהדרין דף ל.) דפריך גבי אודיתא דילמא ב"ד חצוף כדשמואל דאמר שנים שדנו כו' בלאו שמואל נמי איכא למיפך דהא ר' יוחנן ורבא לית להו דשמואל וקא סברי דלתרי בית דין קרי להו וכי האי גוונא נמי פריך גבי קיום שטרות בפ"ב דכתובות (דף כב.) וי"ל דהתם כיון דבעינן שלשה באודיתא וקיום שטרות אין שייך לגבי ההוא מילתא לקרות לתרי ב"ד מש"ה קאמר דלמא לא בעי התם ג' כדשמואל

רשב"ם בבא בתרא מ, א

35 קיום שטרות בג' - מי שיש לו שטר על חבירו וחושש שמא ילכו העדים למדינת הים או ימותו וכשיבא לגבות חוב הכתוב בשטר יטעון הלוח כי פרוע הוא או מזויף הוא ויצטרך לקיים שטרו בעדים המכירים חתימת ידי עדים שבשטר ולא ימצא כיצד יעשה הולך לב"ד ומביא העדים עצמן ומעידין על חתימת ידיהן בפני ב"ד והם כותבים בסוף השטר למטה מחתימת העדים במותב תלתא כחדא הוינא ונפק שטרא דא קדמנא ואתו פלוני ופלוני ואסהידו אחתימות ידיהו ואישרנוהי וקיימנוהי כדחזי וחותמים בו ג' הדיינים והוא הנפק וגם אשרתא דדייני ולכך צריך ג' דשנים שדנו דיניהן דין אלא שנקראין ב"ד חצוף בסנהדרין (דף ג) והכא אפי' דיעבד נמי לא דא"כ מה יש בין הנפק לשטר שלמעלה הימנו הכא תרי חתימי והכא תרי חתימי ודומה לבי' עדים שמעידים ששמעו מפי עדים שלמעלה שהשטר כשר ועד מפי עד פסול אבל כשהן ג' והן ב"ד זו עדות גמורה שהעידו על חתימת ידן לפני ב"ד והכשירו ב"ד את השטר ועכשיו חותמין ב"ד ששטר זה כשר הוא ודומה לפסק דין.

חזושי הריטב"א כתובות כא, ב

45 וש"מ דיינין שאין מכירין חתימת ידי העדים צריכין להעיד בפני כל אחד ואחד. פירוש ולא סגי שיעידו בפני השנים, ותימה מאי קמ"ל דהא פשיטא כיון דקיום שטרות בשלשה, ויש לומר דשורת הדין דלסגי לקיום שטרות בשנים שישבו בתורת ב"ד כיון שאין בו משא ומתן שיכריע השלישי ביניהם, מידי דהויא אפרוזבול ובטול הוא (גיטין ל"ג א') דסגי בשנים, והא דאיצטריך שלשה בקיום היינו כדי שלא יהא נראה כעד מפי עד, וכיון דכן הוה אמינא דכל שישב השלישי עמהם בהכי סגי ואף על פי שלא שמע עדות המקיימין קמ"ל דצריך.

תוספות יבמות קא, א

50 ואין ב"ד שקול מוסיפין עליהם עוד אחד - הכא גבי חליצה אתי שפיר דאין ב"ד שקול מוסיפין עליהם עוד אחד דהא איכא כמה פלוגתי במתני' אבל לענין סמיכת פר דבעינן נמי שלשה קשה וי"ל

דהתם נמי איכא פלוגתא אי בעינן בכל כחו (חגיגה טז): ועי"ל דבכל דוכתין דבעינן ראוי לב"ד אין ב"ד שקול.

תוספתא סנהדרין ג:ד'

55

ר' יהודה או' סנהדרין של שבעים ומשה עמהן מן המניין. אין בית דין שקול.

תוספות ערכין יט, ב

או דילמא שאני אומד דבי עשרה - כדתניא בפ"ק דסנהדרין (דף טו. ושם) הקרקעות כו' וכהן ואדם כיוצא בהן משום דעשרה כהנים כתיבי בפרשה כדפירש"י והקשה רבינו אלחנן אמאי אין צריך יותר מעשרה והא בית דין שקול הוא וכל מלתא דתלויה בסברא צריך הכרע והכי נמי קרי ליה בית דין ואין ב"ד שקול מוסיפין עליהן עוד אחד ויהא י"א שבכל בתי דינין של ממון ודיני נפשות אמר אין ב"ד שקול מוסיפין עליהן עוד אחד בפ"ק דסנהדרין

60

חזושי הריטב"א מגילה כג, ב

והקרקעות. פירוש כשפודים אותם מן ההקדש, תשעה וכהן דעשרה כהנים כתובים בפרשה וכדאיתא בגמ', והקשו בתוספות נימא כיון דכתיב עשרה ואין ב"ד שקול הוה להו י"א, דבכל דיני ממונות בעינן שלא יהא ב"ד שקול וכדאמרין פרק ראווהו ב"ד (ראש השנה כ"ה ב') דבעי קדוש החדש ג' מדכתיב החדש הזה לכם ואין ב"ד שקול כמשה ואהרן מוסיפין עוד אחד, והנכון דשאני הכא דפריט קרא בהדיא עשרה ולא יותר ואילו היה צריך עוד אחד היה פורט אותו, משא"כ התם שהדבור עם משה ואהרן ולא היה מקום להזכיר שלישי וסמך לדבר הידוע שאין ב"ד שקול, וטעם הדבר שהרי דבר של שומא הוא ולא שכיחא בה פלוגתא שלא יסכימו כולם או רובם לדעת אחד ואם יחלקו אז מוסיפין עליהם.

65

70

ירושלמי סנהדרין א:א

דלי נא חכים מידון. שמואל אמ'. שנים שדנו דיניהן דין אלא שנקראו בית דין חצוף. ר' יוחנן וריש-לקיש תריהון מרין. אפי' שנים שדנו אין דיניהן דין. תמן תנינן. "היה דן את הדין. זיכה את החייב חייב לזכאי. טימא לטהור טיהר לטמא. מה שעשה עשוי וישלם מביתו" (בכורות ד,ד). ר' בא בשם ר' אבהו. בשאמרו לו. הרי את מקובל עלינו! כשנים!. מה אנן קיימין. אם בשטעה ודנן משיקול הדעת. בדא מה שעשה עשוי. אם בשטעה ודנן דין תורה. בדא ישלם מביתו. ר' בא בשם ר' אבהו. בשאמרו לו. הרי את מקובל עלינו כשלשה על מנת שתדינונו דין תורה. וטעה ודנן משיקול הדעת. מה שעשה עשוי. מפני שטעה ודנן משיקול הדעת. ישלם מביתו. שהגיס דעתו לדון יחידי דין תורה. דתנינן. "אל תהי דן יחידי. שאין דן יחיד אלא אחד" (אבות ד,ח). אמ' ר' יהודה בן

30

35

וחרנה אמ'. אכלו כזית זהו בתחילה. גמרו אכילתן זהו בסוף. ר' אבא בשם רב חונא ר' זעירא בשם אבא בר ירמיה. שלשה חובה. שנים רשות. אמרה ר' זעירא קומי ר' יסא. אמ' ליה. אני אין לי אלא משנה. "שלשה שאכלו כאתת חייבין לזמן". רבנן דהכא !ב!דעתון ורבנן דהתם !ב!דעתון. שמואל אמ'. שנים שדנו ²⁰ דינן דין אלא שהוא נקרא בית דין חצוף. ר' יוחנן ור' שמע' בן לקיש תרויהון אמרין. אפי' שנים שדנו אין דינן דין. רב חונא אמ'.